

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ ORTAK KELİMELER ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Roza ABDIKULOVA
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
rozazere3 (at) gmail.com

ÖZET

Kırgızistan bağımsızlığını kazandığı günden beri Türkiye Cumhuriyeti ile siyasi, ekonomik ve kültürel yönden ortak çalışmalara devam etmektedir. Günümüzde, Kırgızistan'da Türkiye tarafından açılan okullar, yüksekokullar, üniversiteler ve özel şirketler mevcuttur. Bu ortak çalışmalarda ve kişilerarası iletişimi de sağlamada büyük rol oynayan en önemli unsur dildir. Kırgızlarla Türkiyeli Türklerin dillerinin aynı kökenden olmasına rağmen, bu dilleri öğrenmede çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Türkiye Türkçesini bilmeyen bir Kırgız, kendi dilinin söz hazinesinde Türkiye Türkçesinde de kullanılan kelimelerin varlığından haberdar değildir. Aynı durum Türkiye Türkleri için de geçerlidir. Bu çalışma sözlük (Түркчө-кыргызча орток сөздөр сөздүгү / Türkçe-Kırgızca Ortak Kelimeler Sözlüğü) olarak da yayınlanmıştır. Adı geçen sözlükte sayısı yaklaşık beş bini bulan hem Kırgız-Türkçesinde hem de Türkiye-Türkçesinde olan ortak kelimelerin listesi anlamları ile beraber verilmiştir. Bu çalışmada bu sözlüğün içeriği tanıtılırken aynı zamanda iki kardeş dillerin ortak kelimeleri üzerine de genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Türkçe, Kırgızca, ortak kelimeler, sözlük.

Abdikulova, R. (2013). Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesindeki Ortak Kelimeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Ulakbilge*, 1 (2), s.41-48.

AN EVALUATION OF COMMON WORDS OF TURKISH AND KYRGYZ LANGUAGES

ABSTRACT

Since receiving the sovereignty Kyrgyzstan has been continuing collaborative work with the Republic of Turkey in terms of policy, economy and culture. Today, schools, colleges, universities, and firms opened by Turkey are continuing to work in Kyrgyzstan. The language is the most important element that plays major role in providing interpersonal communication and joint operation. In spite of the same language origin, one can still encounter with difficulties in learning the Turkish and Kyrgyz languages. The Kyrgyz before learning the Turkish language isn't still aware of the fact that there are a lot of Turkish words in Kyrgyz vocabulary. The same situation can be said for the Turks. Being considered that the joint works in all areas will be useful for both countries, the researches on list of the words having same meaning in both languages and on their meaning have been done. This study has been published as a dictionary. There are about five thousand common words of both languages in this dictionary. While the contents of this dictionary is being described, the common words of these affinity languages will be discussed.

Keyword: Turkish, Kyrgyz, common words, dictionary.

GİRİŞ

Dil, milletin tarihinde ve onun var olarak hayatını sürdürmesinde en önemli unsurdur. Çünkü o milletin en önemli özelliği, onu her yönden tanıttak unsurudur. Türk milletlerinin dilinin tarihî geçmişine göz atacak olursak, söz hazinesine başka dillerden giren kelimeler oldukça fazladır. Hem Kırgız Türkçesine hem de Türkiye Türkçesine girmiş olan Arapça, Farsça ve Batı dillerinden geçen kelimelerin yanısıra eski Türkçeden günümüze kadar gelmiş ve kullanılmakta olan ortak kelimeler de çoktur.

Türk Dilinin Oğuz grubundan olan Türkiye-Türkçesi ile Kıpçak grubundaki Kırgız-Türkçesindeki ortak kelimeler her ne kadar kendi gruplarındaki diğer Türk lehçelerine oranla az olmasına rağmen aynı kökenden gelen ya da aynı anlamı taşıyan kelimeler oldukça fazladır. Bu her iki dilin fonetik ve gramer yapısından da fark edilmektedir. Bu alanda yapılan birçok çalışma vardır. Ama iki dildeki söz hazinesini içeren (sadece ortak kelimelere adanmamıştır) 50. 000 kelimeden oluşan sözlük 2005 yılında yayımlanmıştır (Cumakunova, 2005). Bu eserde genel olarak her iki dildeki kelimeler verilmiştir.

1991 yılında, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları tarafından 1183 sayfadan oluşan bir kitap olarak yayınlanmıştır. Adı geçen eserde Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Rusça kelimeler çeviri şeklinde verilmiştir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991).

Kırgızistan'da Kırgız Diline diğer dillerden gelen kelimeler üzerine çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda Kırgız Türkçesine başka dillerden geçen kelimeler ve onların anlamları, Kırgızcada kullanılış şekli üzerine bilgi edinmek mümkündür (Karasaev, 1996; Dıykanov, 1998; Yudahin, 1994).

Bundan dolayı her dildeki benzer kelime zenginliğini göstermek, sözlük yapmak hem teorik hem de pratik olarak önemlidir, hatta zamanın gerektirdiği bir çalışmadır. Türkçe-Kırgızca sözlük dil öğrenmede önemlidir, çünkü ortak kelimeler gramer ve bazen fonetik olarak aynı özellikleri taşımakla beraber, sözler genelde her iki dilde aynı anlamı taşımaktadır. Aşağıda her iki dilde bulunan ortak kelimeler üzerine bir tasnif yapılmıştır. Bunların en başında Köhne Türkçeden geçen kelimeler gelmektedir.

1.Eski (Köhne) Türkçeden her iki dile geçen kelimeler:

Çalışmadan Türkçe-Kırgızca ortak kelimeleri birkaç gruba ayırmak mümkün olduğu ortaya çıkmıştır. Birinci gruba ortak kökene sahip dillerin hepsine ait özellikler konabilir.

Bunların en başında sayı adları, daha sonra zamir adları, akrabalıkla ilgili adlandırmalar, vücutla ilgili adlandırmalar, Y-C, B-M ve D-T değişimleri gelir. Bunlardan aşağıdaki tabloda gösterilen her iki dildeki sayı adları ilk gösterilebilecek örnektir:

Бир-bir, эки-iki, үч-üç, төрт-dört, отуз-otuz, элүү-elli, токсон-doksan gibi...

2.Zamir adları:

мен-ben, сен-sen, сиз-siz, алар-onlar, биз-biz gibi...

3.Akrabalıkla ilgili adlandırmalar:

эне-anne, уул-oğul, кыз-kız, жене-yenge, катын-kadın, кайнене-kaynana, кайната-kaynata, балдыз-baldız, ага-ağabey, жээн-yeğen, бажа-bacanak

4.Vücut ile ilgili adlandırmalar:

баш-baş, чач-saç, каш-kaş, тил-dil, моюн-boyun, кулак-kulak, кабырга-kaburga, бел-bel, тери-deri gibi...

5.Y-C Değişimine Örneklemeler:

Daha sonra da sadece Kırgızca ile Türkiye-Türkçesine has özellik olan, ikisinin ortasında farklılık yaratan durumlar vardır. Bunların en başında ‘Y-C’ değişimi gelir. Buna örnek getirilecek olursa:

<i>Türkçe</i>	<i>Kırgızca Karşılığı</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Türkçe Karşılığı</i>
yad	жат	жат	Yad
yaka	жака	жака	yaka
yalan	жалган	жалган	yalan
yalın	жалын	жалын	yalın
yanlış	жаңылыш	жаңылыш	yanlış
yara	жара	жара	yara
Yaradan	жараткан	жараткан	Yaradan
yaradılış	жаратылыш	жаратылыш	yaradılış
yaş I	жаш, курак	жаш	Yaş
yaş II	жаш, көздүн жашы	жаш	Yaş
yayla	жайлоо	жайлоо	yayla
yemiş	жемиш	жемиш	yemiş
yeni	жаны	жаны	yeni

yetim	жетим	жетим	yetim
yıkılış	жыгылыш	жыгылыш	yıkılış
yıkılma	жыгылуу, кулоо	жыгылуу	yıkılma
yıkıl-	жыгыл-	жыгыл-	yıkıl-
yık-	жык-	жык-	yık-
yıktır-	жыктыр-	жыктыр-	yıktır-
yıl	жыл	жыл	Yıl
yılan	жылан	жылан	yılan
yol I	жол	жол	Yol
yol- II	жул-	жул-	yol-
yufka	жупка	жупка	yufka
yurt	журт	журт	yurt
yüz I	жүз, бет	жүз	Yüz
yüz II	жүз (сан)	жүз	yüz
yüz- III	сүз-, калкы-	сүз-	yüz-

6.B-M Değişimine Örneklemeler:

Bunun gibi daha bir özellik ‘B-M’ değişimi de vardır. Onlara örnek aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

<i>Türkçe</i>	<i>Kırgızca Karşılığı</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Türkçe Karşılığı</i>
ben I	мен	мен	Ben
ben II	мең	мең	Ben
bıyık	мурт	мыйык	mıyık, bıyık
bin I	миң	миң	bin
bin- II	мин-	мин-	bin-, ata, eşeğe binmek, bir şeyin üstüne oturmak
binbaşı	майор, миң башы	миң башы	binbaşı
bindir-	миндир, мингиз-	миндир-	bindirmek, bir şeyin üzerine oturtmak
boncuk	мончок	мончок	boncuk
boyun	моюн	моюн	boyun
boyunduruk	моюнтурук	моюнтурук	boyunduruk
burun	мурун	мурун	burun
buz	муз	муз	Buz
buzağı	музоо	музоо	buzağı

7.D-T Değişimine Örneklemeler:

<i>Türkçe</i>	<i>Kırgızca Karşılığı</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Türkçe Karşılığı</i>
damar	тамыр	тамыр	damar
damga	тамга	тамга	damga

damgalı	тамгалуу	тамгалуу	damgalı
damgasız	тамгасыз	тамгасыз	damgasız
dana	тана, торпок	тана	dana
dar	тар	тар	Dar
dayak	таяк	таяк	dayak
daya-	тая-	тая-	daya-
dayan-	таян-	таян-	dayan-; birisine güvenerek iş yapmak
dayanç	таяныч	таяныч	dayanç
dayı	тай, таяке	тай, таяке	
daz	таз	таз	daz
demir	темир	темир	demir
dik I	тик	тик	Dik
dik- II	тик- (кийим ж.б.)	тик-	dik-
dik- III	тик-, отургуз-	тик-	dik- (ağaç)
diken	тикен	тикен	diken
dikenli	тикендүү	тикендүү	dikenli
dikensiz	тикенсиз	тикенсиз	dikensiz
dikey	тикей	тикей	dikey
dikici	тигүүчү	тигүүчү	dikici
dikili	тигилүү	тигилүү	dikili
dikil- I	тигил- (кийим)	тигил-	dikil-
dikil- II	тигил- (дарак)	тигил-	dikil-
dikiş	тигиш	тигиш	dikiş
dikişsiz	тигишсиз	тигишсиз	dikişsiz
diktir-	тиктир-	тиктир-	diktir-
dil I	тил	тил	dil
dil- II	тил-	тил-	dil-

Yüzyıllardır birbirinden uzak kalan bu iki dilde ortak kelimelerden bazılarının anlam farklılıkları da mevcuttur. Bu da dilin toplumla beraber devamlı değişime uğradığını gösterir. Yazılış, söyleyiş aynı, ama anlamı farklı olanlara aşağıdaki tabloda örnekler gösterilmiştir:

8.Söyleyiş aynı, anlamı farklı olan kelimeler:

<i>Türkçe</i>	<i>Kırgızca Karşılığı</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Türkçe Karşılığı</i>
alkış	кол чабуу	алкыш	alkış, övme sözleri
araba	1. араба; 2. автомашина	араба	araba, yük taşımak için iki veya dört tekerlekli olan kara taşıtı
ayran	чалап	айран	Yoğurt
baba	ата	баба	baba, ata-baba, dedeler ve büyük babalar
çiçek	гүл	чечек	I. çiçek, çeçek, deri hastalığı;

			II. çocuklara kızarken söylenen söz
--	--	--	-------------------------------------

9.Yanlıslara yol açan kelimeler:

Bunların dışında Kırgızca-Türkçe ya da Türkçe-Kırgızca çevirilerde hatalara yol açan, aynı kelime olmasına rağmen çok farklı anlamları taşıyan kelimeler vardır. Bunlara çeviricilik mesleğinde ‘Tuzak Kelimeler’ (Lojniye druzya) (yalancı eşdeğer) denir. Bunlar sadece çeviri açısından değil dil öğrenmede de zorluklar yaratır. Bu konuyla ilgili başka çalışmalar da mevcuttur (Abdiev, 2005).

Onlara örnek aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

<i>Türkçe</i>	<i>Türkçe Anlamı</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Kırgızca Anlamı</i>
kılık	кебете; кийим	кылык	I. iş, hareket; II. naz
tırman-	тырмалап жогору чык-	тырмалан-	Kaşınmak
çiçek	гүл	чечек	I. çiçek, çeçek, deri hastalığı; II. çocuklara kızarken söylenen söz
çirkin	1. түрү суук; 2. жагымсыз	чиркин	I. çirkin, zavallı; II. üzülmeye, sevinmeye kullanılan söz
el	кол	эл	Halk

SONUÇ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin çökmesinden bu yana Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde dünyaya açılma ve tanınma çabaları sürmektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti de bu yolda devam etmekte, bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olan Türkiye Cumhuriyeti ile her yönde ortak çalışmalara devam etmektedir. Siyasi, ekonomik, kültürel ve eğitim alanlarında iki ülke arasında ortak işbirliği yapılmakta ve bu işbirlikleri hızla gelişmektedir. Böyle durumda Türkiye-Türkçesi ile Kırgız-Türkçesine değinen ortak sözlük (her alanda siyasi, ekonomik, kültürel ve eğitim) yazmak mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. İşte bu amaçla yapılan sözlük (Түркчө-кыргызча орток сөздөр сөздүгү / Türkçe-Kırgızca Ortak Kelimeler Sözlüğü) ileride yapılacak çalışmalara ön hazırlık veya başlangıç görevini üstlenebilir.

Makalede yukarıda bahsedilen iki dildeki ortak kelimelerden örnekler verildi, bazı farklılıklar gösterilmeye çalışıldı. Türkiye Türkçesini bilen biri o kelimenin Kırgızca anlamlarını da öğrenerek, bazen çok farklı anlam taşıdığının da (her iki dilde de kullanılan

ortak kelimelerden bahsedilmektedir) farkına varacaktır. Kırgız Türkçesini bilen insan o kelimenin Türkçe anlamlarını da öğrenmektedir. Bununla birlikte iki kardeş milletin dilindeki köhne Türkçe kelimeler dışında tarihi süreç içerisinde başka dillerden geçen kelimeler zamanla Türkçeleşmiş ve özleşmiş olduğu da ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdiev, Taalay. Kotormo Taanuu Terminderinin Tüşündürmө Sөzdüğү. Bişkek: Ayat Basımevi, 2005.
- Cumakunova, Gülzura. Türk Leksikografiasının Tarihınan. (Türk Sөzdüktöründө İlimiy Prinsipterdin Klaptanısı). Bişkek: İlim Basımevi, 2009.
- Cumakunova, Gülzura. Türkçө-Kırgızça Sөzdük. Bişkek: KTMÜ Basımevi, 2005.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sөzlük. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003.
- Dıykanov, Karboz. Kırgız Tilim-Tagdırım. Bişkek: Turar Basımevi, 2002.
- Karasaev, Husein. Kamus Naama. Bişkek: Şam Basımevi, 1996.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sөzlüğü. Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Kononov, A.N. Grammatika Sovremennogo Tureskogo Literaturnogo Yazıkı. Moskva-Leningrad: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1956.
- Moçoev, Dcenışbek. Arabizm v Kırgızskom Yazıkıe. Bişkek: Aybek, 1998.
- Orusça-Kırgızça Sөzdük. Moskva: Çet Cana Ulut Sөzdüktörünün Mamlekettik Basması, 1957.
- Türkçe Sөzlük. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1988. I, II. cilt.